

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ І КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ВИМІРІ ДОКАЗОВОГО ПРАВА: ВІД ІНФОРМАЦІЇ ПРО МОЖЛИВЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСТАВ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ПОГОРЕЦЬКИЙ М.А. - доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики навчально-наукового інституту права, перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-0936-0929

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.91>

У статті здійснено доказово-правове переосмислення взаємозв'язку кримінально-правових і кримінальних процесуальних відносин. Критично проаналізовано традиційну концепцію, за якою конкретні охоронні кримінально-правові відносини автоматично виникають у момент учинення кримінального правопорушення та існують незалежно від того, чи стало про діяння відомо державі. Обґрунтовано, що така конструкція отожднює об'єктивне існування поведінки з юридичним існуванням персоніфікованого правового зв'язку, хоча до встановлення події, її кримінально-правових ознак, причетної особи, вини, належної кваліфікації та змісту прав і обов'язків відсутні необхідні елементи конкретних кримінально-правових відносин відповідальності.

Доведено, що вихідною категорією діяльності органів кримінальної юстиції є інформація про можливе кримінальне правопорушення, яка не тотожна події, тоді як установлення певної події саме собою не означає її кримінальної протиправності. На початковому етапі формується кримінально-правова гіпотеза та версія щодо можливого існування кримінально-правових відносин, які підлягають перевірці, уточненню, зміні або спростуванню. Розкрито самостійне пізнавальне, правозахисне і гарантійне значення кримінальних процесуальних відносин як необхідної правової форми перевірки інформації,

отримання, перевірки й оцінки доказів та захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування. Результати ОРД і КРД можуть використовуватися для формування та перевірки версій, однак не замінюють кримінального процесуального доказування.

Обґрунтовано методологічні ризики підміни гіпотези встановленим фактом, орієнтації доказування переважно на підтвердження первинної версії, недооцінки виправдувальних обставин, передчасної персоніфікації правового зв'язку, змішування підозри, обвинувачення і винуватості та сприйняття процесуального примусу як наслідку передбачуваної кримінальної відповідальності. Сформульовано авторську доказово-правову модель переходу від інформації та кримінально-правової гіпотези до їх перевірки засобами ОРД, КРД і кримінальної процесуальної діяльності, установлення або спростування обставин предмета доказування, уточнення кваліфікації та остаточного судового вирішення питання про наявність чи відсутність конкретних кримінально-правових відносин і підстав кримінальної відповідальності.

Ключові слова: кримінально-правові відносини; кримінальні процесуальні відносини; доказове право; інформація про можливе кримінальне правопорушення; кримінально-правова гіпотеза; версія; обвинувальний ухил; верховенство права; процесуальний примус; підстави кримінальної відповідальності.

Вступ

Проблема взаємозв'язку кримінально-правових і кримінальних процесуальних відносин належить до фундаментальних проблем наук кримінального циклу, оскільки її розв'язання визначає розуміння підстав кримінальної відповідальності, призначення доказування та меж допустимого державного примусу. Традиційна модель виходить із того, що вчинення кримінального правопорушення автоматично породжує між державою та особою конкретні охоронні кримінально-правові відносини, а кримінальний процес лише виявляє, конкретизує, юридично оформлює та реалізує вже наявний матеріально-правовий зв'язок.

Найбільш дискусійною є версія цієї концепції, за якою такі відносини об'єктивно існують навіть за повної необізнаності держави про відповідне діяння. Проте об'єктивне існування певної поведінки не тотожне юридичному існуванню конкретних правовідносин, для яких необхідні встановлений юридичний факт, визначена норма, персоніфіковані суб'єкти, зміст прав і обов'язків та юридичні наслідки. До встановлення події, її кримінально-правового характеру, причетності та вини може йтися лише про інформацію, кримінально-правову гіпотезу та версію щодо можливого існування відповідного зв'язку.

Ця дискусія має безпосереднє правозастосовне значення. Уявлення про вже існуючі відносини відповідальності може створювати методологічні передумови для підтверджувальної спрямованості доказування, недооцінки виправдувальних обставин, передчасного отождолення особи з правопорушником і змішування підозри, обвинувачення та винуватості. Особливо небезпечним є сприйняття затримання, запобіжних заходів та інших обмежень як засобів попередньої реалізації передбачуваної відповідальності, хоча кожний захід примусу повинен мати самостійні процесуальні підстави, бути необхідним, пропорційним і доказово обґрунтованим.

Це зумовлює необхідність доказово-правового переосмислення традиційної моделі. Ми виходимо з того, що кримінально-правові норми формують нормативну модель мож-

ливої оцінки поведінки, тоді як кримінальні процесуальні відносини є необхідною формою перевірки інформації, установлення або спростування юридично значущих обставин та остаточного судового вирішення питання про наявність чи відсутність підстав кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні засади кримінальної відповідальності, кримінально-правового регулювання та природи кримінально-правових відносин розкрито у працях Ю. В. Бауліна, І. І. Митрофанова й О. В. Наден. Ю. В. Баулін безпосередньо пов'язує виникнення конкретних кримінально-правових відносин із моментом учинення кримінального правопорушення, тоді як інші праці цієї групи досліджують співвідношення кримінально-правової норми, юридичного факту, правовідносин і відповідальності [1; 2; 7; 8]. Концепції кримінальних процесуальних правовідносин, їх структури, суб'єктного складу, юридичних фактів і функціонального призначення розроблено В. А. Вінниченком, В. В. Денисенком, Р. І. Назаренком та М. А. Погорецьким [3; 5; 9; 14; 17].

Міжгалузевий зв'язок кримінального і кримінального процесуального права, співвідношення матеріального змісту та процесуальної форми, узгодженість понятійних апаратів наук кримінального циклу й нормативне значення процедури досліджували В. В. Гуменюк, О. С. Кузембаєв, М. І. Панов, М. Є. Шумило, S. Bibas, D. A. Dripps та L. Duarte d'Almeida. Особливе значення має критична реконструкція погляду, за яким кримінально-правові відносини виникають незалежно від обізнаності держави, а процес лише встановлює і реалізує вже наявний зв'язок [4; 6; 10; 24; 26–28].

Методологічне підґрунтя доказово-правового аналізу становлять праці про кримінальне процесуальне доказування, верховенство права, істину, ризик помилки, належну процедуру, цифрові докази та роль судового розгляду [11; 12; 15; 20; 22; 23; 29–35]. Функціональне призначення ОРД, її взаємозв'язок із кримінальним процесом, кримінально-правова оцінка оперативної ін-

формації та умови використання матеріалів ОРД у доказуванні досліджені у працях [13; 16; 18; 19; 21; 25]. Водночас відсутнє цілісне обґрунтування неможливості конкретних персоніфікованих кримінально-правових відносин відповідальності поза кримінальним процесуальним установленням їх підстав.

Мета і завдання статті

Метою статті є доктринальне обґрунтування неможливості існування конкретних персоніфікованих кримінально-правових відносин відповідальності поза встановленням їх юридичних підстав у кримінальній процесуальній формі, критичний аналіз концепції автоматичного виникнення таких відносин та розроблення доказово-правової моделі переходу від інформації про можливе кримінальне правопорушення до юридичного встановлення наявності чи відсутності підстав кримінальної відповідальності.

Для досягнення мети систематизовано доктринальні підходи до моменту виникнення кримінально-правових відносин; розмежовано чинність кримінально-правової норми, фактичну поведінку, нормативну можливість, кримінально-правову гіпотезу та конкретні правовідносини; визначено роль інформації, ОРД, КРД і кримінальної процесуальної діяльності; розкрито ризики обвинувального ухилу та необґрунтованого примусу; встановлено циклічний зв'язок доказування і кваліфікації та сформульовано авторську модель.

Методи дослідження

Методологічну основу становлять діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, логіко-семантичний, герменевтичний, критико-догматичний і порівняльно-правовий методи. Аналіз, синтез, індукція та дедукція використані для узагальнення наукових позицій і визначення їх методологічних наслідків; метод правового моделювання – для побудови переходу від інформації та версії до судового встановлення підстав відповідальності. Методологічним підґрунтям є розроблена нами концепція кримінального процесуального доказування та її розвиток у вимірі доказового права [11; 15; 20].

Виклад основного матеріалу

Традиційна концепція «об'єктивного виникнення кримінально-правових відносин» (проблема «латентних» кримінально-правових відносин). У кримінально-правовій доктрині поширеною є концепція, відповідно до якої вчинення кримінального правопорушення становить юридичний факт, що безпосередньо породжує між державою та особою конкретні охоронні кримінально-правові відносини. Кримінально-правова норма існує до діяння, визначає ознаки забороненої поведінки та наслідки її вчинення; у держави нібито виникає право застосувати передбачені законом заходи, а в особи – кореспондуючий обов'язок їх зазнати. Найпослідовніше цей підхід виражено Ю. В. Бауліним, який пов'язує виникнення відносин із моментом учинення злочину, а вирок – з індивідуалізацією кримінальної відповідальності [1; 2]. Загальні засади кримінально-правового регулювання та зв'язку норми, юридичного факту і правовідносин розкрито також у [7; 8].

Найбільш дискусійною є завершена версія цієї концепції: відносини нібито виникають незалежно від того, чи стало державі відомо про діяння. Необізнаність розглядається лише як перешкода їх виявленню та реалізації; фактичний правопорушник вважається суб'єктом зв'язку, хоча його не встановлено, а кримінальний процес – засобом пізнання, персоніфікації й оформлення вже існуючих відносин. Таке розуміння аналізується М. Є. Шумилом у контексті доктрини взаємозв'язку кримінального права і процесу [24]. Його прихильникам не слід приписувати заперечення презумпції невинуватості чи процесуальних гарантій: вони можуть стверджувати, що об'єктивне виникнення матеріального зв'язку не означає процесуального визнання особи винною, а примус завжди потребує окремих підстав.

Найсильніший аргумент опонентів полягає в тому, що незнання держави не усуває об'єктивного існування факту. Ми погоджуємося, що певна дія, бездіяльність, наслідки або сліди можуть існувати незалежно від їх пізнання. Однак кримінально-правові відносини не є самою поведінкою. Це юридично визначений зв'язок, для якого необхідні нормативна підстава, встановлений

юридичний факт, конкретні суб'єкти, зміст прав та обов'язків і юридичні наслідки. Тому об'єктивне існування поведінки саме собою не доводить існування конкретних персоніфікованих відносин [4; 6; 10; 26–28].

Проблема юридичного факту полягає в тому, що певна подія або поведінка набуває значення юридичного факту, здатного зумовити конкретні кримінально-правові наслідки, лише після встановлення відповідності фактичних обставин усім обов'язковим ознакам складу кримінального правопорушення. Для цього необхідно встановити об'єкт посягання, ознаки об'єктивної сторони, належного суб'єкта, форму вини, а у передбачених законом випадках – також мотив, мету та інші обов'язкові ознаки, а також перевірити відсутність обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. До встановлення цих обставин твердження про наявність юридичного факту залишається кримінально-правовою гіпотезою. Інакше результат майбутнього доказування ретроспективно включається до вихідних засад теоретичної конструкції як уже встановлена передумова.

Невстановленість юридичного факту в цій ситуації має не лише пізнавальне, а й нормативне значення. До перевірки юридично значущих обставин неможливо визначити, чи є певна подія або поведінка діянням, передбаченим кримінальним законом, чи містить вона всі обов'язкові ознаки відповідного складу кримінального правопорушення та чи відсутні обставини, які змінюють або виключають її кримінально-правову оцінку. Тому твердження про вже виниклі кримінально-правові відносини фактично передбачає наперед вирішеними саме ті питання, для встановлення або спростування яких здійснюється кримінальна процесуальна діяльність. За такої конструкції майбутній результат доказування не лише прогнозується, а ретроспективно включається до вихідного поняття юридичного факту як нібито вже встановлена його характеристика.

Не менш складними є проблеми суб'єктів, змісту і кваліфікації. До встановлення причетності неможливо визначити, між якими саме особами існує зв'язок; до з'ясування фактичних обставин – які права належать

державі та які обов'язки виникли в особи. Одна й та сама первинна інформація може допускати різні кваліфікації, форми вини, стадії діяння, співучасть або правомірність поведінки. Отже, до доказового пізнання відсутня завершена юридична характеристика, з якої можна вивести конкретний зміст відносин.

Посилання на «фактичного правопорушника», який нібито об'єктивно персоніфікований самим діянням, не усуває цієї суперечності. До встановлення причетності неможливо виключити помилкову ідентифікацію, вчинення діяння іншою особою, відсутність належного суб'єкта або вини. Так само не можна конкретизувати кореспондуючі права й обов'язки: межі можливого державного реагування залежать від кваліфікації, стадії, співучасті, форми вини, наслідків та інших установлених обставин. «Невідомий суб'єкт» із «невизначеним обов'язком» описує радше абстрактну можливість майбутнього застосування норми, ніж наявний персоніфікований правовий зв'язок.

Формула «відносини виникають із моменту вчинення кримінального правопорушення» має ознаки логічної замкненості: щоб назвати поведінку кримінальним правопорушенням, необхідно вже встановити обставини, які мають бути доведені у процесі. Поняття, що становить результат доказування, одночасно використовується як передумова існування правовідносин.

Водночас наша позиція не заперечує чинності кримінального закону до початку провадження, загального обов'язку утримуватися від забороненої поведінки та об'єктивного існування події. Необхідно розмежовувати: 1) загальні регулятивні кримінально-правові зв'язки; 2) нормативну можливість застосування кримінального закону; 3) кримінально-правову гіпотезу або версію; 4) конкретні персоніфіковані відносини відповідальності. Останні можуть бути визнані юридично наявними лише після встановлення у кримінальній процесуальній формі їх нормативної підстави, суб'єктного складу, змісту і наслідків.

Саме тому необізнаність держави не слід проголошувати безпосередньою причиною відсутності правовідносин. Вирішальним є

те, що поза передбаченою законом процедурою немає юридично чинного встановлення факту, його нормативної характеристики та персоніфікації. Поведінка може залишатися латентною, сліди – невиявленими, а нормативна можливість застосування закону – об'єктивно наявною; проте конкретне відношення відповідальності не може визначатися лише ретроспективним припущенням про те, що майбутнє доказування колись підтвердить усі його елементи.

Отже, конструкція «латентних кримінально-правових відносин» фактично описує нормативну можливість або гіпотетичний правовий зв'язок, а не визначені персоніфіковані правовідносини. До належного процесуального встановлення існують інформація, припущення та перевірювана версія щодо можливого їх існування.

Інформація і версія про можливе існування кримінально-правових відносин. Вихідною категорією кримінальної процесуальної діяльності є не встановлене кримінальне правопорушення і не вже наявні кримінально-правові відносини, а інформація про можливе його вчинення. Саме одержання таких відомостей створює підстави для правової оцінки, формування версій і здійснення передбаченої законом перевірки. Кримінальні процесуальні відносини виникають не внаслідок достовірно встановленого конфлікту, а через необхідність перевірити інформацію про його можливе існування [3; 5; 9; 14; 17].

Первинна інформація може надходити із заяв і повідомлень, матеріалів державних органів, результатів ОРД чи КРД, документів, цифрових даних, відкритих джерел або безпосереднього виявлення обставин. Незалежно від походження вона має орієнтувальний і гіпотетичний характер: може бути достатньою для початку перевірки, але не засвідчує сама собою існування події, її кримінально-правової природи, причетності чи винуватості особи [12; 13; 22; 23; 25].

Інформація не тотожна події. Вона є повідомленням, описом, записом або іншим інформаційним сигналом про те, що подія могла відбутися, і може бути неповною, помилковою, суперечливою чи викривленою. Навіть цифрові дані потребують установлення походження, цілісності, контексту, належ-

ності та зв'язку з конкретними обставинами [22; 23]. У результаті перевірки може бути встановлено, що події не було або відомості стосувалися іншої ситуації.

У доказово-правовому вимірі доцільно послідовно розрізняти первинне повідомлення або інформаційний об'єкт, версію про можливу подію, доказову інформацію, процесуальне джерело, доказ та встановлену обставину. Між цими категоріями немає автоматичного переходу. Відомості набувають доказового значення лише внаслідок діяльності з їх законного отримання, перевірки та оцінки, а встановлена обставина є результатом співвіднесення всієї сукупності доказів, а не властивістю початкового повідомлення. Це розмежування особливо важливе для цифрових даних, зовнішня точність яких може створювати хибне враження безпосередньої тотожності запису фактичної події.

Так само встановлення певної події не означає автоматичного встановлення кримінального правопорушення. Вона може бути наслідком правомірної поведінки, випадку, природних процесів, дій іншої особи або обставин, які виключають кримінальну протиправність. Для кримінально-правової оцінки необхідно встановити відповідність фактичних обставин нормативним ознакам складу, суб'єкта, вини, причинного зв'язку та інших обов'язкових елементів.

Первинна кримінально-правова оцінка необхідна для визначення предметної спрямованості перевірки, компетенції органів і можливого кола обставин предмета доказування, однак вона є гіпотезою, а не завершеною кваліфікацією. Її призначення – запропонувати можливе нормативне пояснення інформації. Подальше доказування може підтвердити його, зумовити іншу кваліфікацію або встановити відсутність підстав для застосування кримінального закону [11; 15; 20].

Кримінально-правова гіпотеза виконує орієнтувальну, а не підтверджувальну функцію. Вона визначає, які фактичні та нормативні припущення мають бути перевірені, але не створює презумпції правильності первинної кваліфікації. У міру одержання нових відомостей змінюються не лише відповіді на поставлені питання, а й саме коло питань:

може виникнути потреба перевірити інший склад, іншу форму вини, іншу особу або версію про правомірність поведінки. Тому гіпотеза зберігає наукову й процесуальну цінність лише за умови її принципової відкритості для спростування.

До доказового встановлення юридично значущих обставин існує лише версія щодо можливого кримінально-правового зв'язку. Процесуальний статус підозрюваного чи обвинуваченого не усуває її спростовності, оскільки підозра, обвинувачення і кваліфікація можуть бути змінені або спростовані. Кримінальне судочинство має забезпечувати перевірку не лише обвинувальної, а й альтернативних та виправдувальних версій [29–31; 34; 35].

Отже, інформація може підтвердитися повністю або частково, спричинити зміну версії й кваліфікації, привести до встановлення іншої події чи особи або бути спростованою через відсутність події, складу, причетності чи вини. Така багатоваріантність результатів виключає можливість виходити з наперед визначеного існування конкретних кримінально-правових відносин.

ОРД, КРД і кримінальні процесуальні відносини як форми перевірки версії. Інформація про можливе кримінальне правопорушення може бути одержана до початку кримінального провадження або паралельно з ним у межах оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, особливо щодо латентної, організованої, конспіративної діяльності й загроз державній безпеці. Такі відомості можуть стосуватися осіб, контактів, способів діяльності, цифрових комунікацій, об'єктів та інформаційних зв'язків, які лише дають підстави сформувати версію.

ОРД має самостійне функціональне призначення, власні правові підстави, суб'єктів, засоби й форми. Вона може передувати кримінальному провадженню, здійснюватися у визначених законом випадках паралельно з ним, виявляти осіб, об'єкти, факти, контакти та джерела відомостей, формувати й перевіряти оперативні версії [13; 16; 18; 19; 21; 25]. Аналогічне інформаційно-пошукове значення у відповідній сфері має КРД, зокрема під час виявлення діянь проти основ національної безпеки [23].

Водночас ОРД і КРД не наділені функцією остаточного юридичного встановлення конкретних кримінально-правових відносин. Їх результати можуть обґрунтовувати подальшу перевірку та визначати напрями пошуку доказової інформації, але не є тотожними судовому висновку про подію, склад, причетність і винуватість. Оперативно-розшукова або контррозвідувальна інформація має бути відмежована від доказової інформації, процесуального джерела і доказу.

Матеріал ОРД не набувають властивостей доказу лише внаслідок передачі слідчому чи прокурору. Для їх використання в кримінальному процесі як доказів необхідні законність одержання, належне процесуальне оформлення, установлення походження, цілісності, достовірності та зв'язку з обставинами провадження, а також можливість перевірки сторонами і судом [19; 25]. Такі самі вимоги стосуються цифрових даних, технічне вилучення яких саме собою не підтверджує автентичності, належності та доказового значення [22; 23].

Процесуальна перевірка не зводиться до формального перенесення змісту оперативних матеріалів в документ кримінального провадження. Вона передбачає можливість установити первинне джерело відомостей, перевірити спосіб їх фіксації, виключити втручання або спотворення, зіставити їх з іншими даними та забезпечити стороні захисту реальну можливість заперечення. За відсутності таких умов інформаційна цінність матеріалу може залишатися високою для пошуку або планування, але його здатність обґрунтовувати процесуальне рішення є обмеженою. Це підтверджує, що ОРД і КРД забезпечують доказування інформаційно, але не підміняють його юридичної форми.

Кримінальні процесуальні відносини мають власні юридичні факти, суб'єктний склад і зміст. Їх виникнення свідчить не про те, що кримінальне правопорушення вже встановлене, а про наявність законних підстав перевірити відповідну інформацію. Саме в їх межах отримуються, перевіряються й оцінюються докази, формуються та переглядаються версії, приймаються рішення, а учасники можуть подавати докази, заперечувати позицію іншої сторони та захищатися від необґрунтованого переслідування [3; 5; 9; 14; 17].

Самостійність кримінальних процесуальних відносин виявляється й у можливості результату, протилежного початковій версії. Вони можуть завершитися не реалізацією передбачуваного матеріального зв'язку, а закриттям провадження, зміною кваліфікації, встановленням непричетності або виправданням. Якби процес був лише технічною формою реалізації вже існуючих відносин відповідальності, така багатоваріантність його правомірних результатів залишалася б незрозумілою. Насправді вона відображає основне призначення процесу – забезпечити юридично контролювану перевірку припущення та захистити особу від наслідків непідтвердженої версії.

Пізнавальна функція процесу полягає в установленні або спростуванні обставин; гарантійна – у визначенні допустимих засобів пізнання і перешкодженні свавільному втручання; правозахисна – у забезпеченні реальної перевірки виправдувальних та альтернативних версій. Тому оперативна або контррозвідальна версія не може бути привілейованим поясненням, а відомості, що їй суперечать, – відкидатися лише через невідповідність попередній оцінці.

Взаємозв'язок цих видів діяльності має таку логіку: інформація про можливе кримінальне правопорушення → версія щодо можливого існування кримінально-правових відносин → перевірка засобами ОРД і КРД у межах їх призначення → кримінальне процесуальне отримання, перевірка та оцінка доказів → установлення або спростування юридично значущих обставин → вирішення питання про наявність чи відсутність підстав кримінальної відповідальності.

Обвинувальний ухил, верховенство права та процесуальний примус. Визнання конкретних кримінально-правових відносин такими, що вже об'єктивно існують із моменту діяння, може зміщувати розуміння мети кримінального процесу: замість неупередженої перевірки припущення він ризикує сприйматися як засіб виявлення, підтвердження та реалізації наперед наявного зв'язку [24; 26–28]. Це не означає, що прихильники традиційної концепції прямо заперечують презумпцію невинуватості або належну процедуру; йдеться про методологічні ризики, закладені у внутрішній логіці конструкції.

Першим ризиком є підміна кримінально-правової гіпотези встановленим фактом. Первинна інформація, попередня оцінка і сформована версія мають імовірнісний характер, але за припущення про вже існуючі відносини можуть сприйматися як опис зв'язку, який належить лише оформити. Доказування тоді набуває підтверджувальної спрямованості: увага концентрується на відомостях, що узгоджуються з первинною кваліфікацією, а суперечливі та виправдувальні обставини недооцінюються [11; 15; 20; 29–35].

Другим ризиком є передчасна персоніфікація відносин. Установлення особи може сприйматися не як предмет доказування, а як технічне виявлення суб'єкта нібито наявного зв'язку. Це створює передумови для змішування підозри, обвинувачення і винуватості. Підозра є обґрунтованим, але спростовним припущенням; обвинувачення – твердженням сторони, що підлягає судовій перевірці; винуватість – підсумковим судовим висновком. Жоден попередній статус не підтверджує остаточно встановлених відносин відповідальності.

Презумпція невинуватості визначає не лише заборону називати особу винною до обвинувального вироку, а загальну логіку доказування: тягар доведення лежить на обвинуваченні, неусувні сумніви не тлумачаться проти особи, а підозрюваний чи обвинувачений не зобов'язаний доводити невинуватість. Тому концепція латентного зв'язку не повинна перетворюватися на приховану матеріально-правову презумпцію винуватості [11; 29–35].

Обвинувальний ухил у цьому контексті не обов'язково є наслідком свідомої упередженості. Він може проявлятися як структура пізнавальної діяльності: первинна версія визначає пошук, знайдені відповідно до неї відомості зміцнюють початкове переконання, а альтернативні пояснення сприймаються як винятки. Протидія такому замкненому колу потребує обов'язкової перевірки конкуруючих версій, фіксації виправдувальних відомостей, мотивованого пояснення причин їх відхилення та незалежного судового контролю. Саме ці механізми перетворюють презумпцію невинуватості з декларації на методологічний принцип доказування.

Окремий ризик стосується процесуального примусу. Якщо держава нібито вже має матеріальне право вимагати від особи зазнати кримінально-правових наслідків, затримання, запобіжні заходи та інші обмеження можуть помилково сприйматися як засоби забезпечення цього права. Насправді вони не є формами відповідальності чи попереднім покаранням і не підтверджують існування кримінально-правового зв'язку. Кожний захід потребує самостійних фактичних та юридичних підстав, доведення процесуальних ризиків і неможливості досягти мети менш обмежувальними засобами [11; 12; 20; 35].

Верховенство права вимагає, щоб рішення про обмеження прав ґрунтувалися на належних, допустимих, достовірних і достатніх відомостях щодо конкретних процесуальних підстав. Законність передбачає не лише формальне посилання на норму, а передбачуваність, заборону свавілля, мотивування, можливість ефективного заперечення і судовий контроль; пропорційність – співвіднесення інтенсивності втручання з реально встановленою потребою, а не лише з тяжкістю попередньої кваліфікації.

Рівень доказової обґрунтованості залежить від предмета рішення: відомості для початку перевірки не дорівнюють підставам підозри; обґрунтована підозра – доказам обвинувачення; наявність обвинувачення – доведенню винуватості. Так само підстави примусу не можуть автоматично виводитися з процесуального статусу особи або попередньої кваліфікації.

Судовий контроль за примусовими заходами повинен бути спрямований не на формальне підтвердження існування провадження або тяжкості попередньої кваліфікації, а на перевірку конкретної процесуальної мети, фактичних ризиків і пропорційності втручання. Навіть обґрунтована підозра не доводить автоматично ризику переховування, впливу на учасників чи перешкоджання провадженню. Кожний із таких ризиків має власний предмет доказового обґрунтування, а вибір більш суворого заходу потребує пояснення, чому менш обмежувальні засоби є недостатніми. Інакше припущення про відповідальність фактично підмінює доказування підстав примусу.

Отже, презумпція невинуватості, належна процедура та вимоги до примусу є не зовнішніми перешкодами реалізації наперед існуючих відносин, а складовими механізму перевірки версії щодо можливого їх існування. Процес має залишатися відкритим для підтвердження обвинувачення, зміни кваліфікації, установлення іншої події, спростування причетності, визнання поведінки правомірною або констатації відсутності події чи складу.

Доказування, кваліфікація та юридичне встановлення кримінально-правових відносин. Кримінальне процесуальне доказування і кримінально-правова кваліфікація перебувають у циклічному, а не лінійному зв'язку. Первинна інформація зумовлює попередню кримінально-правову оцінку; вона орієнтує визначення предмета та напрямів доказування; отримані, перевірені й оцінені докази уточнюють фактичну основу; її зміна потребує перегляду кваліфікації, а уточнена кваліфікація коригує подальше доказування [11; 15; 20].

На початковому етапі кваліфікація є кримінально-правовою гіпотезою, сформованою на обмеженому обсязі відомостей. Вона необхідна для визначення можливої норми, компетенції органів та орієнтовного кола обставин, але не може наперед визначати результат. У процесі доказування можуть уточнюватися спосіб діяння, форма вини, мотив, мета, стадія, роль осіб, наслідки та причинний зв'язок; первинна оцінка може бути підтверджена, змінена, замінена іншою або спростована [1; 2; 7; 8].

Предмет доказування становить нормативно визначену та індивідуалізовану відповідно до конкретного провадження систему юридично значущих обставин, які підлягають установленню або спростуванню для прийняття рішення. Він не зводиться до механічного відтворення елементів попередньо обраного складу і охоплює не лише обвинувальні, а й обставини, що виключають подію, кримінальну протиправність, причетність чи винуватість, свідчать про іншу правову природу поведінки або підстави звільнення від відповідальності.

Його загальна нормативна складова визначає базове коло обставин, спільне для від-

повідного виду процесуального рішення, тоді як індивідуальна складова формується фактичною ситуацією, версіями сторін, особливостями можливої кримінально-правової норми та даними, що виникають у ході провадження. Через це предмет доказування не є раз і назавжди встановленим переліком: він уточнюється разом із фактичною основою та кваліфікацією. Водночас таке уточнення не повинно звужувати його до обставин обвинувальної версії, оскільки факти, що спростовують склад, причетність або вину, мають однакове юридичне значення для законного рішення.

У межах розробленої нами концепції об'єкт доказового пізнання охоплює інформаційні об'єкти, дані, повідомлення, поведінкові прояви та можливі зв'язки, дослідження яких дає змогу встановити або спростувати подію й її кримінально-правове значення. Предмет доказування визначає обставини, які мають бути встановлені; процесуальні джерела – передбачені законом форми одержання фактичних даних; докази – результат діяльності з отримання, перевірки й оцінки цих даних у належній формі [11; 15; 20].

Предмет доказування має загальну нормативну й індивідуальну складові та конкретизується з урахуванням фактичної ситуації, версій, позицій сторін, попередньої кваліфікації та виду рішення. Доказування не може бути організоване як заповнення наперед визначеної моделі обвинувачення: кожна істотна обставина повинна перевірятися з позицій можливого підтвердження, альтернативного пояснення і спростування [29–35].

Циклічний зв'язок можна подати так: інформація про можливе кримінальне правопорушення → попередня кваліфікація як гіпотеза → визначення напрямів і предмета доказування → отримання, перевірка та оцінка доказів → уточнення, зміна або спростування гіпотези → коригування предмета й напрямів доказування → формування доказової основи підсумкової правової оцінки. Кваліфікація зберігає виправданість лише доти, доки відповідає фактам; якщо докази її не підтверджують, зміні підлягає кваліфікація, а не доказова діяльність підпорядковується її збереженню.

Циклічність не означає довільності кваліфікації. Кожна її зміна повинна спиратися на

нову або переоцінену доказову основу і водночас спричиняти перевірку тих обставин, які набули значення внаслідок нового нормативного припущення. Отже, кваліфікація і доказування взаємно коригують одне одного, але жодне з них не може самостійно підняти інше: норма без установлених фактів залишається абстрактною моделлю, а фактичні дані без нормативної оцінки не дають відповіді на питання про підстави кримінальної відповідальності.

Процесуальні рішення відображають різні рівні перевіреного знання. Відомості, достатні для початку провадження, не тотожні підставам повідомлення про підозру; обґрунтована підозра не дорівнює доведеному обвинуваченню; обвинувальний акт виражає позицію сторони, але не встановлює винуватості. Підозра є процесуально оформленою версією, обвинувачення – твердженням, яке підлягає судовій перевірці, а винуватість – остаточним висновком суду. Жодне проміжне рішення не надає попередній кваліфікації значення остаточно встановлених відносин [11; 12; 20].

Різниця між рівнями обґрунтованості має не лише кількісний, а й функціональний характер. Рішення про початок перевірки, повідомлення про підозру, застосування примусу, завершення досудового розслідування та судовий вирок мають різний предмет і різні правові наслідки. Тому достатність доказів не може визначатися абстрактно: відомості, достатні для одного рішення, можуть бути явно недостатніми для іншого. Перенесення нижчого стандарту на підсумковий висновок або використання тяжкості обвинувачення як заміни доказів руйнує поступовість процесуального пізнання і створює ризик передчасного визнання відносин установленими.

Слідчий і прокурор формують, перевіряють та обґрунтовують версію сторони обвинувачення, але не уповноважені остаточно встановлювати винуватість. Судовий розгляд є завершальною правовою формою перевірки обвинувачення: суд досліджує докази сторін, перевіряє їх належність, допустимість і достовірність, оцінює достатність та взаємозв'язок сукупності й альтернативні пояснення. Він не повинен бути фактично зв'язаний первинною кваліфікацією та вихо-

дить із обставин, доведених у належній процедурі [29–35].

Суд не створює поведінку та кримінально-правову заборону, а юридично встановлює або спростовує відповідність доведених обставин нормативній моделі. Обвинувальний вирок, що набрав законної сили, встановлює винуватість, кваліфікацію і передбачені законом наслідки та надає персоніфікованому зв'язку остаточної юридичної визначеності. виправдувальний вирок спростовує обвинувачення і засвідчує, що версія про існування такого зв'язку не одержала необхідного доказового підтвердження. В інших передбачених законом випадках остаточно питання про наявність чи відсутність підстав кримінальної відповідальності вирішується судом у відповідному підсумковому рішенні.

У цьому сенсі судові рішення поєднує пізнавально-декларативний і юридично-конститутивний аспекти. Воно не породжує минулу поведінку, але надає загальнообов'язкової юридичної визначеності висновку про її кримінально-правове значення та статус конкретної особи. До такого рішення держава може здійснювати переслідування, формулювати підозру й обвинувачення та застосовувати передбачені законом забезпечувальні заходи, однак не має права поводитися з особою як із остаточно встановленим суб'єктом кримінальної відповідальності. Саме цим юридичне встановлення відрізняється від поступового формування та перевірки версії.

Конкретні кримінально-правові відносини відповідальності – це персоніфікований юридичний зв'язок між державою та особою, наявність, суб'єктний склад, зміст і підстави якого встановлено у передбаченій кримінальним процесуальним законом формі на основі належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів.

Взаємозв'язок кримінально-правових і кримінальних процесуальних відносин полягає в тому, що кримінально-правові норми формують нормативну модель можливої оцінки поведінки, а кримінальні процесуальні відносини є необхідною правовою формою перевірки інформації, доказового встановлення або спростування юридично значущих обставин та юридичного встановлення наявності чи відсутності конкретних кримінально-правових відносин і підстав кримінальної відповідальності.

Розроблена нами доказово-правова модель має таку послідовність: *інформація про можливе кримінальне правопорушення → версія щодо можливої події та можливого існування кримінально-правових відносин → попередня кримінально-правова кваліфікація → перевірка інформації засобами ОРД, КРД і кримінальної процесуальної діяльності → отримання, перевірка й оцінка доказів → установлення або спростування обставин предмета доказування → уточнення, зміна або спростування кваліфікації → судова перевірка → юридичне встановлення наявності чи відсутності конкретних кримінально-правових відносин і підстав кримінальної відповідальності.*

Позитивне значення цієї моделі полягає не лише в критиці традиційного моменту виникнення відносин. Вона визначає практичну організацію доказування: вихідна інформація має розглядатися як підстава для перевірки, кваліфікація – як змінювана нормативна гіпотеза, ОРД і КРД – як інформаційно-пошукові форми, процесуальний примус – як самостійно обґрунтовуване втручання, а судовий розгляд – як завершальна перевірка всіх обвинувальних і виправдувальних обставин. Завдяки цьому кримінально-правова оцінка набуває юридичної визначеності не через припущення про її давнє латентне існування, а через належну й контрольовану процедуру.

Ця модель не заперечує чинності й нормативного значення кримінального закону. Кримінальне право визначає, які обставини можуть мати кримінально-правове значення, а кримінальний процес забезпечує форму їх достовірного встановлення або спростування [14; 17; 24; 26–28]. Тому кримінальні процесуальні відносини не є лише похідною формою реалізації наперед установленого матеріального зв'язку: вони забезпечують його доказове підтвердження або спростування та створюють необхідну правову форму для остаточного судового висновку.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Традиційна концепція пов'язує виникнення конкретних охоронних кримінально-правових відносин із моментом учинення правопорушення, а процес – з їх виявленням

і реалізацією. Найбільш дискусійною є теза про існування такого зв'язку за повної неознаності держави. Об'єктивно може існувати поведінка, але це не тотожне юридичному існуванню персоніфікованих правовідносин із визначеними підставою, суб'єктами, змістом і наслідками.

2. Необхідно розмежовувати чинність кримінально-правової норми та загальні регулятивні зв'язки, нормативну можливість застосування закону, кримінально-правову гіпотезу й конкретні відносини відповідальності. До належного встановлення юридично значущих обставин існує лише інформація та перевірювана версія щодо можливого кримінально-правового зв'язку.

3. ОРД і КРД мають інформаційно-пошукове та забезпечувальне значення, але не замінюють доказування і не можуть остаточно встановлювати кримінально-правові відносини. Кримінальні процесуальні відносини є самостійною пізнавальною, правозахисною і гарантійною формою отримання, перевірки й оцінки доказів та встановлення або спростування обставин.

4. Доказування і кваліфікація пов'язані циклічно: попередня кваліфікація як гіпотеза орієнтує предмет і напрями доказування, а докази підтверджують, уточнюють, змінюють або спростовують її. Предмет доказування має охоплювати як обвинувальні, так і виправдувальні та альтернативні обставини.

5. Внутрішня логіка концепції автоматичного виникнення відносин створює методологічні ризики підміни гіпотези фактом, підтверджувальної спрямованості доказування, недооцінки виправдувальних даних, передчасної персоніфікації та змішування підозри, обвинувачення і винуватості. Ці ризики не є необхідним наслідком позиції кожного її прихильника, але потребують доктринального й практичного урахування.

6. Процесуальний примус не є формою кримінальної відповідальності або попереднім покаранням. Кожне обмеження прав повинно мати самостійні підстави та відповідати законності, необхідності, пропорційності, мотивованості й доказовій обґрунтованості; такі вимоги є складовими перевірки версії, а не зовнішніми перешкодами реалізації наперед існуючого зв'язку.

7. Повідомлення про підозру, обвинувальний акт та інші проміжні рішення відображають різні рівні обґрунтованості версії, але не встановлюють остаточно винуватості. Суд не створює подію, а юридично встановлює або спростовує її кримінально-правове значення. Винуватість може бути встановлена лише обвинувальним вироком, що набрав законної сили, а питання про наявність чи відсутності підстав відповідальності остаточно вирішується судом у належному підсумковому рішенні.

8. Авторська доказово-правова модель охоплює перехід від інформації та кримінально-правової гіпотези до їх перевірки засобами ОРД, КРД і кримінальної процесуальної діяльності, установлення або спростування обставин предмета доказування, уточнення кваліфікації та остаточного судового вирішення питання про конкретні кримінально-правові відносини. Вона розкриває кримінальний процес не як суто похідну форму реалізації наперед наявних відносин, а як необхідну форму їх юридичного встановлення або спростування.

9. Запропоноване розуміння не ставить чинність кримінального закону в залежність від фактичної ознаності держави і не наділяє суд повноваженням «створювати» минулу подію. Воно розмежовує об'єктивну поведінку, нормативну можливість її оцінки та юридично встановлений персоніфікований зв'язок відповідальності, що дозволяє узгодити матеріальне кримінальне право з презумпцією невинуватості, доказовими стандартами та правозахисним призначенням кримінального процесу.

Література

1. Баулін Ю. В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3 (33–34). С. 626–633. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/fb396dbec-b2cd-416a-ac64-6455a5d8f873>.

2. Баулін Ю. В. Кримінально-правове регулювання: основні проблеми. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 18–19 жовтня 2018 р. Харків : Право, 2018.

C. 23–28. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/a4e18f3a-f12b-431e-9891-065d7be8cb60>.

3. Вінниченко В. А. Поняття «кримінальні процесуальні правовідносини»: визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 185–196. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/185-196>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/212>.

4. Гуменюк В. В. Деякі проблеми співвідношення норм кримінального та кримінального процесуального законодавства України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 243–249. URL: <https://apdp.in.ua/v69/38.pdf>.

5. Денисенко В. В. Кримінальні процесуальні правовідносини на стадії досудового розслідування: до визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 166–182. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/166-182>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/90>.

6. Кузембаєв О. С. Нормативно-правові акти, що містять кримінально-правові норми, як джерела кримінального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 238–243. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/a57e3563-c764-4e10-a573-c42f11572310>.

7. Митрофанов І. І. Зв'язок норм кримінального права та кримінально-правових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 82–85. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/3743>.

8. Наден О. В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія. Харків : Право, 2012. 272 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/2df47a04-f512-4742-85f4-e351ac5cc92d>.

9. Назаренко Р. І. Кримінально-процесуальні відносини та практика їх реалізації на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC%2F2001%2F01nrriedp.zip&P21DBN=ARD&Z21ID=

10. Панов М. І. Про співвідношення і взаємозв'язок понятійних апаратів наук кримінального циклу. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 158–170. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.146.176976>. URL: <https://plaw.nlu.edu.ua/article/view/176976>.

11. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprrnu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protseualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>.

12. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/23>.

13. Погорецький М. А. Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації та її значення для кримінального процесу. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* : зб. наук. праць ДІВС України при Донецькому національному університеті. Донецьк, 2001. № 2. С. 126–132. URL: <https://law.knu.ua/lecturer/pohoretskyj-mykola-anatolijovych/>.

14. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система : монографія. Харків : Арсис ЛТД, 2002. 160 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/38d86a70-7ad4-41ff-bc67-07997eb42f42>.

15. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/707>.

16. Погорецький М. А. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку : монографія : у 2 ч. Луганськ : Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2008. Ч. 1. 216 с. URL: <https://law.knu.ua/lecturer/pohoretskyj-mykola-anatolijovych/>.

17. Погорецький М. А. Правовідносини у сфері кримінальної юстиції та їх взаємозв'язок. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* : зб. наук. праць Донецького інституту внутрішніх справ при Донецькому національному університеті. Донецьк : ДІВС, 2002. № 1. С. 161–172. URL: <https://law.knu.ua/lecturer/pohoretskyj-mykola-anatolijovych/>.
18. Погорецький М. А. Проблеми взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 174–184. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/0981cb98-027b-4e0c-8baf-62713e6fb445>.
19. Погорецький М. А. Теоретичні і практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі (за матеріалами Служби безпеки України) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ : КНУВС, 2006. 36 с. URL: <https://law.knu.ua/lecturer/pohoretskyj-mykola-anatolijovych/>.
20. Погорецький М. А. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14.
21. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Аpcic АТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf.
22. Погорецький М. А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. Ч. 3. С. 115–125. ISSN 2788-6018. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18>. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/353257>.
23. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf.
24. Шумило М. Є. Обвинувачення та взаємозв'язок кримінального права і кримінального процесу у працях С. А. Альперта. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : IV Харківський кримінальний процесуальний полілог, присвячений 100-річчю від дня народження професора С. А. Альперта, м. Харків, 24 березня 2023 р. Харків : Право, 2023. С. 29–32. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/IV_polilog.pdf.
25. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209. URL: https://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS.
26. Bibas S. Harmonizing Substantive-Criminal-Law Values and Criminal Procedure: The Case of Alford and Nolo Contendere Pleas. *Cornell Law Review*. 2003. Vol. 88. Iss. 5. P. 1361–1411. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/clr/vol88/iss5/3/>.
27. Dripps D. A. The Substance-Procedure Relationship in Criminal Law. In: Duff R. A., Green S. P. (eds.). *Philosophical Foundations of Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 409–432. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199559152.003.0018>. URL: <https://academic.oup.com/book/8411/chapter/154183549>.
28. Duarte d'Almeida L. Substance and Procedure in the Criminal Law. *Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law*. 2009. No. 9. P. 177–186. URL: <https://journals.openedition.org/revus/572>.
29. Duff R. A., Farmer L., Marshall S. E., Tadros V. (eds.). *The Trial on Trial. Vol. 1: Truth and Due Process*. Oxford : Hart Publishing, 2004. 224 p. URL: <https://www.bloomsbury.com/in/trial-on-trial-volume-1-9781847311627/>.
30. Laudan L. *Truth, Error, and Criminal Law: An Essay in Legal Epistemology*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 238 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/truth->

SUMMARY

The article reconsiders, from an evidentiary-law perspective, the relationship between criminal-law relations and criminal procedural relations. It critically examines the traditional concept according to which specific protective criminal-law relations arise automatically when a criminal offence is committed and exist irrespective of whether the State has become aware of the relevant conduct. It is argued that this construction equates the objective existence of conduct with the legal existence of a personalised legal relationship, although the necessary elements of specific criminal-law relations of liability remain absent until the event, its criminal-law characteristics, the person involved, guilt, the appropriate legal classification, and the corresponding rights and obligations have been established.

The starting point for criminal justice authorities is information concerning a possible criminal offence rather than an already established offence. Such information is not identical to the event itself, while establishing that an event occurred does not by itself establish its criminal unlawfulness. At the initial stage, only a criminal-law hypothesis and a version concerning the possible existence of criminal-law relations may be formulated; both remain subject to verification, clarification, modification, or refutation. Criminal procedural relations have independent cognitive, rights-protective, and safeguarding significance: they provide the necessary

legal framework for verifying information, obtaining, examining, and assessing evidence, and protecting individuals against unjustified criminal prosecution. Operational-search and counterintelligence results may contribute to the formulation and testing of versions but cannot replace criminal procedural proof.

The article identifies methodological risks of substituting an established fact for a hypothesis, directing proof predominantly towards confirming the initial version, underestimating exculpatory circumstances, prematurely personalising the criminal-law relationship, conflating suspicion, accusation, and guilt, and treating procedural coercion as a consequence of presumed criminal liability. The author proposes an evidentiary-law model moving from information and a criminal-law hypothesis through their verification by operational-search, counterintelligence, and criminal procedural activities, the establishment or refutation of circumstances constituting the subject matter of proof, and clarification of the legal classification, to the final judicial determination of whether specific criminal-law relations and grounds for criminal liability exist.

Keywords: criminal-law relations; criminal procedural relations; law of evidence; information concerning a possible criminal offence; criminal-law hypothesis; investigative version; accusatorial bias; rule of law; procedural coercion; grounds for criminal liability.

error-and-criminal-law/89BDAB80661FA49D039EDA335052DBF8.

31. Law-Smith M. Criminal Trials and Truth. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*. 2026. Vol. 39. Iss. 1. P. 139–159. DOI: <https://doi.org/10.1017/cjlj.2026.10064>. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-journal-of-law-and-jurisprudence/article/criminal-trials-and-truth/4603F74EF0F7F9F188B6AF0695049B98>.

32. Ramsay P. Rights of the Sovereign: Criminal Law as Public Law. *King's Law Journal*. 2025. Vol. 36. Iss. 1. P. 70–103. DOI: <https://doi.org/10.1080/09615768.2025.2476261>. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09615768.2025.2476261>.

33. Roberts P. Groundwork for a Jurisprudence of Criminal Procedure. In: Duff R. A., Green S. P. (eds.). *Philosophical Foundations of Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press,

2011. P. 379–408. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199559152.003.0017>. URL: <https://academic.oup.com/book/8411/chapter/154182146>.

34. Weigend T. Should We Search for the Truth, and Who Should Do It? *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*. 2011. Vol. 36. No. 2. P. 389–415. URL: <https://scholarship.law.unc.edu/ncilj/vol36/iss2/6/>.

35. Zedner L., Stuckenberg C.-F. Due Process. In: Ambos K., Duff A., Roberts J. V., Weigend T., Heinze A. (eds.). *Core Concepts in Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 304–342. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108649742.009>. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/core-concepts-in-criminal-law-and-criminal-justice/due-process/DB991C16B8CC45DB4CB5D60105CC34ED>.